

אם נתבונן בכל זה נגלה עומק חדש ביציאת עם ישראל מעבדות לחרות. בגמי' ביומא נרף עה"א מובאות שתי דרכים מה יעשה אדם שיש דאגה בלבו. בפסוק במשלי נאמר 'דאגה בלב איש ישחנה', מפרשת הגמי' 'רבי אמי ורבי אסי, חד אמר ישחנה מדעתו, וחד אמר ישחנה לאחרים'. כיצד מקלים עולה של דאגה, שלא תכביד על האדם, שלא תורדר אותו למצב של דכאון חלילה, דרך אחת 'ישחנה מדעתו' - הסחת דעת, יסיח דעתו ממנה, לא יהרהר בה. הדרך השניה היא 'ישחנה לאחרים', לדבר עליה, ישיח לאחר את אשר על לבו ובר יקל לו.

החסבר הוא, שכאשר אדם מצוי בבעיה, במצב סבוך שהוא אינו יודע דרך לפתורנו, הוא מרגיש שהדברים אינם תחת שליטתו, ועל זה אומרים לנו חז"ל, יש עצה נפלאה - לדבר על זה. מה עושה הדיבור. כאשר אדם מביע את הבעיה במילים, כאשר הוא מגדיר אותה, הוא יכול גם לתת לה גבולות. עצם הדיבור על הבעיה תוחם אותה לתוך גבולות. הדמיון של האדם הוא בלתי מוגבל, הדיבור הוא מוגבל. כאשר בעיה נמצאת בתחום הדמיון היא מאבדת פרופורציות, גדלה ללא שליטה, עד שהיא נעשית גדולה עליו, מאיימת לעתים על החיים בעצמם. כאשר האדם מדבר על הבעיה הוא תוחם אותה לתוך גבולות, מה שהיה נראה גדול ובלתי ניתן לשליטה נעשה מידתי ומוגדר.

זאת ועוד, כאשר אדם נמצא בבעיה והוא אינו מסוגל לדבר עליה, פירוש הדבר שהיא אכן גדולה ממנו, שכעת באמת אין לו שליטה על זה, שזה גדול ממנו ומאיים עליו. בשלב זה רדאי שאין מה לצפות ממנו לטיפול בעצם הבעיה. לעומת זאת, כאשר אדם מגדיר את הבעיה ומגביל אותה, זה עצמו נותן לו חודמנות ויכולת לטפל בה ולהתמודד מולה.

ניתן דוגמה לדבר. כולנו מקריים ניצולי שואה, שבמשך שנים רבות לא דיברו על כל מה שעבר עליהם, ורק בתקופה האחרונה - לאחר עשרות שנים - התחילו לדבר על כך. וזה דבר לא מובן, איך ייתכן שאדם יעבור מאורעות כה אימים ונוראים, וישתוק. ומאידך, מה גרם להם היום לפתע להיפתח, לפתוח את פיהם וכן לדבר על זה. והחסבר היחיד הוא שעד היום הם לא היו מסוגלים לדבר על זה, כי הם לא יכלו להגדיר ולהגביל את זה במילים. כל השנים הם אמרו שהם לא יכולים לדבר על זה - לפעמים גם את זה הם לא אמרו - הכוונה היא שהדבר היה גדול מהם.

עד עכשיו זה השפיע עליהם בצורה מכרעת, התסכול וההלם שלטו בהם, לא הייתה להם יכולת להסתכל על הדברים, להתבונן בהם, שלא לדבר על ההתמודדות מולם. כעת כשהם כבר כן יכולים לדבר על כך, זהו סימן שהם הצליחו להשתחרר - במידה מסוימת - ממה שעברו. כעת הם כבר יכולים להגדיר את הדברים, להגביל אותם לתחום המילים והתיאורים.

זו התכלית הסופית של יציאת מצרים, להוציא את העבדות מאתנו ולא רק אותנו מהעבדות.

זהו עניין 'חירות הפה' הנרמז ב'פי החירות', יציאת הפה לחירות המסמלת את כל עניין יציאת מצרים. זה מה שנאמר בזה"ק שענין יציאת מצרים הוא 'להוציא הדיבור מהגלות', פירוש הדבר כי הדיבור באופן מיוחד כלאו ושבו בכבלי הגלות, וכל עוד הדיבור לא השתחרר, כל עוד האדם אינו מסוגל לדבר ולשוחח על מה שאירע, אות הוא כי הוא עדיין שרוי בגלות.

אחד הדינים הייחודיים לסיפור יציאת מצרים הוא 'פוחתין בגנות ומסיימים בשבת'. ההגדה פותחת במסע שורשים לא כל כך מחמיא, 'בתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו'. מה העניין בזה.

הזו מול העבר, הזכרת הפרטים האפלים והשפלים בהיסטוריה שלנו, היא עצמה הנהגה של 'דרך חירות', היא עצמה מסמלת, אולי יותר מכל דבר אחר, את היציאה מעבדות לחירות. אם לא היינו יכולים לתאר בפנינו את העבר ולהתמודד מולו, אות הוא כי אנחנו עדיין שם, כי המצב ההוא עדיין שולט בנו. אנחנו מתארים בפרוטרוט את המצב השפל והירוד שבו היינו, ובזאת אנו בעצם אומרים 'השתחררנו', יעאנו לחירות, המאורעות האלו כבר אינם מאיימים על קיומנו. אם אנחנו יכולים לדבר עליהם, משמע שאנחנו שולטים בהם.

מכאן נכונים אנו להבין, כי אכן יש כאן שינוי מהותי, וכי יש הבדל תהומי בין 'עבדי פרעה' לבין 'עבדי השם'. ואדרבה, ככל שנעקרו מקרבנו את תחושת העבדות לפרעה, ואת מושג העבדות בכלל, כך נהיה מוכשרים יותר להיות 'עבדי השם'. העבדות לפרעה מהותה עבדות לטובת פרעה, כל קיומו של העבד אינו אלא לצורך האדון, אין לו זכות קיום אחרת. עבדי פרעה משועבדים למילוי רצונותיו ותאוותיו, הרצון שלהם והצרכים שלהם אינם זכאים להתתייחסות. 'עבדות להקב"ה לעומת זאת היא לטובתנו, היא כרוכה בידיעה וההרגשה שהשם הוא מלכנו, האהוב אותנו וחפץ בטובתנו.

בזאת מבטא פרעה את התפיסה שלו בעבדות, עבדה המיועדת לצורכי של המלך בלבד, והמודד היחיד בה הוא כוחו של העבד, תועלתו לעבדות המלך. על כך עונה לו משה רבנו 'בנערנו ובקננו נלך בבנינו ובבנותינו בצאננו ובבקרנו נלך - כי חג השם לנו', אין לך כאן עסק עם עבדים ההולכים לשרת את אדונם, כאן מדובר על בנים הבאים אל שולחן אביהם, מתאספים בביתו. כאשר זה האופי של העבדה כולנו שם, נער וזקן בן ובת, כולם מתאספים ומתאחדים חחת שולחן אביהם.

כללו של דבר, המצווה של חייב אדם לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר הרי זה משובח, נועדה לא רק כדי להתמודד נכונה עם משהו מהעבר, אלא בעיקר בשביל ההווה, שעל ידי כך נהיה בני חורין. עבדי השם אמתיים. להיות עבד משמעו אדם לא פעיל, נעדר אישיות, חסר סיפוק והגשמה. להיות בן חורין פירושו להיות פעיל ויצירתי, לחת ביטוי מלא לאישיותי, להתמלא כל העת בתחושת סיפוק. את זה אנו ערשים על ידי שאנו מדברים, משוחחים, מספרים לבנינו ולבני בנינו את כל אשר עברנו, ואת כל המסרים העולים מן המצוות של פסח קשורים לדיבור, שכן הדיבור מבטא יותר מכל את הייחודיות שלנו, את המבט האישי של כל אחד.

נמצא כי שני העניינים הרמוזים בשם של המצות, מחד 'לחם עוני' כרמז לשעבוד, ומאידך 'לחם שעונים' עליו דברים הרבה, לא די שאינם סותרים זה את זה, אלא שניהן מעניין אחד. הרמז לשעבוד והדיבור על החירות באים יחד, כרוכים זה בזה ומשלימים זה את זה. כך היא הדרך השלמה לנהוג כבני חורין. הדיבור והסיפור על יציאת מצרים - מהגות ועד השבח - הוא עצמו 'חפצא של חירות', וכאשר זה נעשה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, הרי כאן שלימות הנהגה של 'בן חורין'.